

ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

УДК 373.2.015.31:159.942

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК НАПРЯМОК ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Наталія Волік¹, Валентина Ляпунова²

*КЗВО Дніпровська академія неперервної освіти Дніпропетровської обласної ради¹
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького²*

Анотація:

У статті висвітлено питання психологічного консультування дошкільників у закладі дошкільної освіти (ЗДО). Проаналізовано наукові дослідження з проблематики психологічного консультування з питань розвитку дітей дошкільного віку. Встановлено, що відносно психоконсультування дошкільників існують розбіжності між дослідниками цього питання. Визначено, що існує три види психологічного консультування в закладі дошкільної освіти: власне дошкільників, батьків (опікунів) дошкільників та педагогів. Визначено, що одним із напрямків психоконсультування дошкільників може бути розвиток емоційного інтелекту, що дає змогу комплексно підійти до вирішення низки запитів до практичного психолога ЗДО. Надано відповідні рекомендації для проведення психологічної консультації.

Ключові слова:

психологічне консультування; дошкільники; розвиток емоційного інтелекту; емоційна компетентність; професійна компетентність; заклад дошкільної освіти.

Resume:

Volik Nataliia, Liapunova Valentyna. Development of emotional intelligence as a direction of psychological counseling in a preschool education institution.

The article highlights the issue of psychological counseling of preschoolers in a preschool education institution (PEI). Scientific research on the issue of psychological counseling on the development of preschool children is analyzed. It is established that there are disagreements between researchers of this issue regarding psychological counseling of preschoolers. It is determined that there are three types of psychological counseling in a preschool education institution: of preschoolers themselves, parents (guardians) of preschoolers and teachers. The opinion is expressed that psychological counseling of preschoolers should be a comprehensive approach that combines diagnostics, correction, development and prevention. A list of questions that parents and teachers most often ask is outlined. It is determined that one of the areas of psychological counseling of preschoolers can be the development of emotional intelligence, which allows a comprehensive approach to resolving a number of requests to a practical PEI psychologist. A list of scientists and practicing teachers involved in the implementation of emotional intelligence development in the educational process of a preschool education institution is provided. The components of emotional intelligence and the corresponding criteria for effective work on the development of a child's emotional intelligence are identified. Relevant recommendations for conducting psychological counseling are provided: for working with children (various exercises, games, fairy tales, tasks), for working with parents (useful video links and a list of recommendations with explanations) and for working with teachers (theoretical materials in the form of a list of emotional competencies (intrapersonal, interpersonal) as components of emotional competence, which in turn is an important personal characteristic of professional competence) and training).

Key words:

psychological counseling; preschoolers; development of emotional intelligence; emotional competence; professional competence; preschool education institution.

Постановка проблеми. Сьогодні, в умовах нестабільності зовнішньополітичної ситуації, коли світ стає все більш непередбачуваним, зростає напруга в суспільстві. Економічні, соціокультурні, екологічні негаразди – це виклик, з яким має справу кожна доросла людина. Все це впливає на психологічний стан не тільки дорослих, а й найменших членів суспільства – дітей дошкільного віку. Через негаразди війни велике коло маленьких українців не має змоги отримувати повноцінну послугу надання дошкільної освіти, що, безперечно, підвищує ризики виникнення порушень з боку ментального здоров'я як дітей, так і тих, хто ними опікується. Не можна також забувати, що нестабільна освітня ситуація призводить до морального та духовного перенавантаження педагогів, організаторів

дошкільної освіти – тих, хто намагається не тільки утримати, а й навіть підвищити рівень навчання, виховання та розвитку дітей дошкільного віку. З огляду на це, розуміємо, що всі учасники освітнього процесу потребують підсиленої підтримки з боку психологічної служби системи освіти України. Практичний психолог закладу дошкільної освіти першим приймає на себе цей виклик. Неодмінною умовою якісного надання психологічної допомоги учасникам освітнього процесу (діти, педагоги, батьки) є проведення психологічних консультацій.

Саме тому, з-поміж переліку видів психологічного консультування (сімейне, інтимно-особистісне, ділове тощо) особливу сходинку наразі займає психолого-педагогічне консультування. До нього належить: обговорення

консультантом з клієнтом питань навчання і виховання дітей, навчуваність і підвищення педагогічної кваліфікації дорослих, педагогічного керівництва, управління дитячими та дорослими групами й колективами. До психолого-педагогічного консультування також відносять питання удосконалення програм, методів та засобів навчання, психологічне обґрунтування педагогічних інновацій та низка інших питань.

В психолого-педагогічному консультуванні дуже важливо, щоб психолог-консультант мав педагогічну освіту і достатньо добре орієнтувався у теорії та практиці педагогіки. Необхідним також є власний досвід з навчання та виховання дітей, бажано – різного віку. Але й цього для успішного проведення психолого-педагогічного консультування може бути недостатньо. На відміну від звичайного педагога, вченого-психолога або викладача, консультант-психолог не повинен виявляти негативні реакції у відповідь на поведінку клієнта й зовнішньо демонструвати йому своє ставлення. Ця необхідність діє навіть в тому випадку, якщо клієнт сам порушує прийняті норми педагогічної етики та моралі. Психолого-педагогічним консультуванням є також вікове психологічне консультування в закладі дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз літературних джерел дозволив виявити, що тематикою психологічного консультування з проблем розвитку дітей дошкільного віку займається низка вітчизняних (Т. Піроженко, С. Ладивір, О. Вовчик-Блакитна, В. Кузьменко, Л. Калмикова) і зарубіжних (Д. Віннікот) науковців. Було виявлено, що існують певні розбіжності у визначенні різними вченими змісту та завдань психоконсультативної допомоги на зазначеному етапі вікового розвитку дитини.

Питання про те, хто має бути безпосереднім учасником психологічного консультування дошкільників, залишається дискусійним серед фахівців. Класичні підходи до консультування передбачають активну роботу самого клієнта. Однак, враховуючи когнітивні та соціальні особливості дошкільного віку, така модель не завжди ефективна. Тому, на практиці, більшість фахівців віддають перевагу опосередкованій взаємодії з дитиною через її батьків та вихователів, які можуть надати більш детальну інформацію про поведінку дитини та її соціальне оточення.

Наприклад, І. Дубровіна стверджує, що вікове психологічне консультування має відбуватись через діагностику та подальші рекомендації, щоб спрямувати консультацію на підвищення психологічної компетентності батьків,

вихователів, профільних фахівців ЗДО. Інші дослідники, вбачають проведення психоконсультативної роботи з дошкільниками через психопрофілактичні, психоедукаційні, психокорекційні завдання (Кобильченко, 2020).

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження питання психологічного консультування дошкільників у закладі дошкільної освіти. Окреслення переліку питань, з якими найчастіше звертаються батьки та педагоги. Висвітлення розвитку емоційного інтелекту як одного із напрямків психоконсультування дошкільників, як такого, що дає змогу комплексно підійти до вирішення низки запитів до практичного психолога ЗДО. Автори поставили перед собою завдання проаналізувати наукові дослідження з проблематики психологічного консультування з питань розвитку дітей дошкільного віку, а також дослідження науковців та досвід педагогів-практиків, які займаються впровадженням розвитку емоційного інтелекту в освітній процес закладу дошкільної освіти; надти відповідні рекомендації для проведення психологічної консультації з урахуванням можливостей розвитку емоційного інтелекту для роботи з дітьми, батьками, педагогами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історично склалося так, що психоконсультування дошкільників було зосереджене на роботі з дорослими. Однак, серед фахівців існують й інші думки з цього приводу. Є обґрунтовані дані щодо можливостей індивідуального консультування дітей. Обстоюється теза, що хоча мета консультування дітей та дорослих загалом схожа, методи роботи з дітьми потребують адаптації через особливості їхнього віку та розвитку.

Загалом, у науково-методичній літературі виокремлюють три види психологічного консультування з проблем розвитку дітей дошкільного віку:

1. Психоконсультування власне дошкільників.
2. Психоконсультування батьків (опікунів або інших осіб, які їх замінюють).
3. Психоконсультування працівників закладу дошкільної освіти (педагогів) (Бігун, 2014).

Щодо віково-психологічного консультування **дошкільників**. Згадаємо, ще у 1937 році славним фундатором вітчизняної психології Г. Костюком було визначено важливість індивідуального підходу в навчанні і вихованні (Андрієвська & Максименко, 2010). Багаторічна зневага до психологічних постулатів, що не мали кореляції зі вченням комуністичної партії, яке панувало протягом десятиріч у вітчизняній психолого-педагогічній науці, призвела до потворного розуміння взаємодії педагога та дитини. З отриманням Україною

незалежності та приходом нової парадигми в освіті, завдячуючи іншому апологету сучасності І. Беху, маємо істотні зміни в розумінні педагогічного процесу. Наразі можемо зазначити позитивні результати переосмислення в теперішньому погляді на дитину як саме на суб'єкта освітньої діяльності. До педагогічного додається психологічний підхід, що відрізняється іншим ставленням до дитини, поглядом під іншим кутом на принципи впровадження освітньої діяльності в закладі освіти (Бех, 1998).

Під час навчання, виховання та розвитку дитина отримує різні за характером впливи. Згідно психологічних наративів, ніщо не може бути змінено у внутрішньому світі будь-якої особистості без її власного бажання. Практичний психолог в закладі освіти не має впливати своїми специфічними засобами та прийомами на дитину, навіть і дошкільного віку. Натомість має бути вибудована взаємодія, в ході якої запропоновані різні шляхи вирішення проблем, що потребують уваги у навчанні, вихованні та розвитку.

Для вирішення поставленої мети було використано наступні теоретичні методи наукового дослідження: аналіз психолого-педагогічної літератури з теми, класифікація та узагальнення отриманої інформації. А також емпірико-теоретичні – історичний та логічний підходи; синтез даних з особистого досвіду авторів статті.

Результатом дослідження стало висвітлення наступних тез. Одним із напрямків психоконсультативної роботи в ЗДО з упевненістю можна вважати розвиток емоційного інтелекту. Адже, як сказав один з популяризаторів та дослідників феномену емоційного інтелекту Д. Гоулман, «Цінують емоції – вони допомагають опановувати нове, розуміти інших і спонукають до дій» (Коваленко, 2019).

Проблематика розвитку емоційного інтелекту дітей поки що досить нова в науці. Серед закордонних дослідників, можна назвати: К. Саарні, С. Денхем, Т. Кербі, Х. Бассетт, К. Зінсер, Д. Гоулман. У вітчизняній же науці, до проблеми розвитку емоційного інтелекту з психологічної точки зору підійшли дослідники: Е. Носенко, А. Четверик-Бурчак, С. Дерев'яно, Н. Коврига, С. Бикова, Т. Кириленко, С. Максименко тощо. В розрізі виявлення педагогічних умов розвитку емоційного інтелекту та імплементації розвитку емоційного інтелекту в освіту займаються Н. Трофайла, Л. Груша, С. Ладивір, О. Долинна, В. Котирло, С. Кулачківська, М. Шпак. Розробці ж та впровадженню питання на рівні закладів дошкільної освіти увага почала приділятися лише в останні роки. Цим, насамперед, опікуються наступні науковці: І. Литвиненко, С. Світич,

І., Товкач, О. Безсонова, Н. Волік, О. Косенчук, Н. Тарнавська, Д. Романовська, К. Борисенко та педагоги-практики (Т. Цидзіна, М. Іванова, Т. Жур, А. Козлова тощо).

Відтак, психологічне консультування саме дошкільника в закладі дошкільної освіти має своє змістове підґрунтя.

Зупинимось на думці, що психоконсультування дошкільників – це комплексний підхід, що поєднує в собі діагностику, корекцію, розвиток та профілактику, що не повною мірою відтворює класичну процедуру консультування, проведення якої, як зазначено вище, стає неможливим в роботі з дітьми цієї вікової категорії. Звісно, через обмежений життєвий досвід, дошкільнята не можуть самостійно виявити потребу в психологічній підтримці. Саме тому звернення за допомогою, як правило, здійснюють дорослі з їхнього оточення (батьки, опікуни, педагоги) (Бігун, 2014).

Зазвичай дорослих турбують прояви у дитини підвищеної тривожності, агресивності або проблеми у спілкуванні, що викликає у них занепокоєння та спонукає звернутись за консультацією до психолога. У цьому випадку практичний психолог закладу дошкільної освіти має можливість звернути увагу на вирішення завдань психоконсультування саме з позицій розвитку емоційного інтелекту дошкільника. Адже робота в цьому напрямку надає можливість комплексного вирішення низки завдань, що висвітлюються в запитах до практичного психолога закладу дошкільної освіти. Компонентами емоційної розумності є: *усвідомлення власних емоцій; управління емоціями; уміння будувати стосунки; вміння розпізнавати емоції інших людей (емпатія); самомотивація* (Salovey & Meyer, 1990/1998). Звідси й критерії ефективності роботи за вказаним напрямком: емоційна зорієнтованість дитини, сприйняття ознак емоцій, розуміння емоційного змісту, здатність відповідним чином емоційно реагувати у певних ситуаціях (Волік, 2024).

Отже, спираючись на спостереження та діагностику рівня розвитку емоційного інтелекту дитини-дошкільника, практичний психолог цілком здатен підвищити рівень емоційної розумності вихованця. Цій меті послугують різноманітні вправи, ігри, казки, завдання, які можна використовувати як поодиночі поміж режимними моментами, так і комплексно, під час організованої діяльності або перебування в укрітті (з огляду на сучасні умови). На допомогу практичному психологу прийде різноманіття матеріалу, що є наразі у вільному доступі в мережі Інтернет, а також спеціально розроблені методичні посібники, як от «Психологічна абетка для дошкільників» (Романовська, *etc*, 2023),

«Психолог – батькам дошкільнят» (Козлова, 2020) або ж парціальні програми, наприклад, «Дбаємо про емоції – мову серця» (Косенчук & Тарнавська, 2024). Особливу увагу радимо звернути на розроблену та науково обґрунтовану методику розвитку емоційного інтелекту дитини дошкільного віку (Волік, 2020).

Щодо психоконсультації **батьків**. Розуміємо, що проведення психологічної консультації тільки з дитиною навряд чи зможе суттєво зрушити з місця ситуацію, що склалася. Тому, для успішного вирішення питання необхідно так зване системне або багатоканальне психологічне консультавання. У загальному випадку, зазвичай, під час його проведення практичні рекомендації з боку психолога отримують усі учасники конфліктної або проблемної ситуації, при цьому, як правило, кожен з них знає, хто і які рекомендації отримав. В результаті складається ситуація в якій кожен учасник може не тільки слідувати за собою та іншими, але реально допомагати іншим у виконанні отриманих рекомендацій. Сформульоване положення є загальним для більшості ситуацій проведення психолого-педагогічного консультавання, за винятком таких ситуацій, коли об'єктом консультавання є діти дошкільного віку. Тоді за основу беремо практичні рекомендації, які отримують дорослі люди, в першу чергу – батьки або опікуни дитини.

Психологічне консультавання батьків є комплексним процесом, спрямованим на аналіз та корекцію внутрішньосімейних динамік, які можуть впливати на психологічний розвиток дитини. Консультавання передбачає застосування психологічних методів для допомоги батькам у розвитку батьківських компетенцій та наданні їм практичних інструментів для створення сприятливого мікросоціального середовища, що сприяє подоланню дитиною психологічних труднощів психолого-педагогічного, особистісного та соціального характеру.

Як вказують наукові джерела, цілі психоконсультаційної роботи з батьками дошкільників можна розподілити таким чином:

1. психопросвітницькі (психоедукаційні) – полягають у підвищенні психологічної компетентності батьків щодо особливостей психічного розвитку дитини дошкільного віку, психологічних аспектів батьківства, особливостей та ролі сімейного виховання як чинника психічного здоров'я і благополуччя дошкільника; інформуванні про особливості підготовки дитини до навчання у школі, формування її пізнавальної активності, розвитку інтелектуальних здібностей та соціальних навичок;

2. психодіагностичні – виявлення справжніх причин проблеми, яка стала мотивом звернення до психолога-консультанта; діагностика нервово-психічного стану дитини, особливостей розвитку її пізнавальних процесів, емоційно-вольової сфери та особистості; моніторинг сімейної ситуації розвитку дошкільника (психологічний клімат у сім'ї, характер дитячо-батьківських взаємин, специфіка сімейного виховання тощо);

3. психокорекційні – корекція помилкових уявлень батьків про зміст та засоби сімейного виховання дитини; вироблення адекватних навичок виховного впливу і налагодження взаємодії з дитиною; усунення негативних сімейних факторів, які вже спровокували або ще можуть призвести до відхилень в інтелектуальному, емоційному, особистісному, поведінковому розвитку дошкільника.

4. психопрофілактичні – спрямовані на запобігання аномалій батьківського виховання та сімейних дисгармоній, які можуть призвести до порушень психічного розвитку дитини (Бігун, 2014).

Всі ці завдання можна знову ж таки вирішити в контексті розвитку емоційного інтелекту дошкільника. Головне завдання практичного психолога тут – надати батькам інструменти відповідної роботи в умовах сім'ї, домашнього виховання. Основним завданням виступає забезпечення якомога глибшого, різностороннього і об'єктивного розуміння батьками особливостей та етапів емоційного розвитку дитини, знання щодо різних аспектів розвитку емоційного інтелекту дошкільника, а також підвищення свого власного рівня емоційної розумності. Батькам можна порекомендувати відповідну просвітницьку літературу, розповісти про ті безпосередні дії, які вони можуть виконувати для розвитку емоційного інтелекту вдома, не надто відволікаючись від своїх буденних завдань, а й навіть використовувати як відпочинок, проводячи час разом з дитиною. Це може бути не тільки читання книжок дорослими для підвищення своєї обізнаності та казок відповідної тематики для розвитку емоційного інтелекту дітей («Емоджинаріум або Подорож у світ почуттів», Іванова & Пантюк, 2020; «Безліч емоцій», Мур-Маллінос, 2020) тощо, а й сумісний перегляд коротких відеороликів та повнометражних мультфільмів про емоції через YouTube та інші відеоплатформи.

Наведемо кілька корисних відео-посилань: <https://bit.ly/2QXb9DQ>; <https://www.youtube.com/watch?v=hLop4jbGgsQ>; <https://www.youtube.com/watch?v=A0jra-4YkKQ>; <https://www.youtube.com/watch?v=gT9flmFOHs>.

Також, батькам можна надати наступні **поради з розвитку емоційного інтелекту дитини:**

1. **Сприяйте самосвідомості:** допоможіть дитині усвідомлювати свої емоції та їхній вплив на її поведінку. Обговорюйте з дитиною її емоції, називаючи їх і пояснюючи, чому вони виникають.
2. **Розвивайте емпатію:** вчіть дитину розуміти почуття інших людей і співпереживати їм. Показуйте дитині, як ви справляєтеся зі своїми емоціями, і пояснюйте їй свої почуття.
3. **Стимулюйте емоційну грамотність:** допомагайте дитині виражати свої емоції здоровими способами. Використовуйте казки для розмови про різні емоції та ситуації.
4. **Розширюйте емоційний словниковий запас:** називайте емоції та пояснюйте їхнє значення. Слухайте музику разом і обговорюйте, які емоції вона викликає.
5. **Підтримуйте самооцінку:** хваліть дитину за її досягнення та зусилля.
6. **Сприяйте комунікативним навичкам:** заохочуйте дитину до спілкування з іншими дітьми та дорослими, щоб вона навчалася розуміти їхні емоції.
7. **Розвивайте креативність:** Займайтесь творчою діяльністю, яка допомагає виражати емоції. Відвідуйте театр, щоб дитина бачила, як інші люди виражають свої почуття.
8. **Підтримуйте фізичне здоров'я:** Займайтесь фізичними вправами, щоб покращити свій та її фізичний та емоційний стан.
9. **Створіть безпечний простір:** Будьте для дитини надійною опорою і прикладом. Грайте разом, щоб вивчати різні емоції та ситуації.
10. **Збагачайте сенсорний досвід:** Допомагайте дитині пізнавати світ через всі п'ять почуттів щоб вона краще розуміла навколишній світ.

Щодо психоконсультації **педагогів** закладів дошкільної освіти. Воно має на меті допомогу вихователям, іншим фахівцям ЗДО, адміністрації закладу в створенні сприятливих психолого-педагогічних умов для повноцінного розвитку дітей. Психоконсультації в умовах закладу дошкільної освіти розглядається як система професійної взаємодії практичного психолога з педагогічним колективом – тими, хто потребує психологічної допомоги теоретичного, методичного та рекомендаційного характеру. Найчастіше педагоги звертаються до психолога за допомогою у вирішенні професійних проблем, пов'язаних з особливостями розвитку дітей, а

також за підтримкою у подоланні особистих труднощів

Педагоги найчастіше звертаються із запитам, пов'язаними з:

1. Проблемами з поведінкою: імпульсивністю, невмінням контролювати свої дії, труднощами у дотриманні правил.

2. Труднощами адаптації: труднощами у розставанні з батьками, неприязню до нових умов, страхами.

3. Проблемами у спілкуванні: агресивністю, негативізмом, труднощами у встановленні контактів з однолітками та дорослими.

4. Психологічними розладами: тривожністю, страхами, затримкою розвитку, емоційними розладами.

Характер психологічної допомоги визначається індивідуально для кожної дитини і залежить від складності її проблем. У менш складних ситуаціях психолог може обмежитися рекомендаціями щодо виховання та розвитку дитини. Однак у випадку серйозних порушень може знадобитися більш тривала психологічна корекція, яка проводиться за згодою батьків.

До групи причин, пов'язаних з дорослими, можна віднести дефіцит професійної компетентності вихователів. Це може проявлятися у:

- недостатньому рівні теоретичних знань: відсутність глибокого розуміння вікових особливостей дошкільного дитинства, психологічних механізмів розвитку, а також специфіки педагогічної взаємодії з маленькими дітьми.

- обмеженому арсеналі педагогічних методів і прийомів: нездатність застосовувати індивідуальний підхід до кожної дитини, використовувати різноманітні форми і методи організації освітнього процесу.

- низькому рівні рефлексії: відсутності здатності аналізувати власну педагогічну діяльність, виявляти і коригувати помилки.

Крім професійних труднощів, причиною звернення до психолога можуть бути особистісні проблеми вихователів. До них належать:

- емоційне вигорання: хронічна втома, зниження інтересу до роботи, відчуття безсилля та розчарування.

- стрес: підвищена тривожність, дратівливість, труднощі з концентрацією уваги, що негативно впливають на взаємодію з дітьми.

- міжособистісні конфлікти: напружені відносини з колегами, батьками вихованців, що призводять до емоційного дискомфорту та зниження ефективності роботи.

У першому випадку консультативна допомога має на меті заповнити прогалини в знаннях вихователів щодо вікових особливостей дітей,

ефективних методів виховання та навчання. Вона може надаватися як у формі індивідуальних консультацій, так і у вигляді тренінгів для педагогів, де вони можуть обмінюватися досвідом та отримувати практичні рекомендації. Шлях до вирішення цієї групи проблем – формування адекватного уявлення особи про власну професійну компетентність, а також, власне, підвищення цієї професійної компетентності.

В психолого-педагогічній літературі **професійною компетентністю** називають «...здатність ефективно вирішувати практичні завдання щодо соціалізації особистості, яка розвивається, забезпечення внутрішніх умов діяльній соціально бажаної самореалізації. Професійна компетентність особистості є складним психологічним утворенням, що забезпечує успішність її професійної діяльності й охоплює систему діяльнісно-рольових (знання, уміння й навички) та особистісних (професійно важливі якості) характеристик...», важливе місце серед яких займає емоційна компетентність (Дитячий садок, 2020, с. 18).

Професійна компетентність – це багатогранне психологічне утворення, яке визначає здатність особистості ефективно виконувати свою професійну діяльність. Вона охоплює широкий спектр знань, умінь, навичок та особистісних якостей, що взаємодіють між собою і забезпечують успішне вирішення професійних завдань.

Ключовим компонентом професійної компетентності є здатність до соціалізації та самореалізації. Це означає, що професіонал не тільки володіє необхідними знаннями та вміннями, але й здатний ефективно взаємодіяти з колегами, клієнтами та іншими учасниками професійного поля. Також він здатний до постійного професійного розвитку та самовдосконалення.

Невід'ємною складовою професійної компетентності є **емоційна компетентність**. Складові частини емоційної компетентності (за К. Саарні):

1. Усвідомлення власних емоційних станів;
2. Здатність розрізняти емоції інших людей;
3. Використання словника емоцій і форми передавання, прийнятих в культурі;
4. Здібність симпатичного та емпатичного включення в переживання інших людей;
5. Здібність розуміти внутрішній та зовнішній прояви емоційного стану;
6. Здібність гасити свої негативні переживання;
7. Усвідомлення впливу емоцій на взаємовідносини;
8. Здібність бути емоційно адекватним, приймати власні емоції (Saarni, 1990; Дитячий садок, 2020, с. 15).

Під час консультаційної роботи також можна надати відповідні рекомендації педагогам згідно специфіки їхньої фахової направленості в закладі дошкільної освіти (Волік, 2020; Волік 2021). Окрім цього, можна познайомити педагогів з наступним теоретичним матеріалом та забезпечити його подальше обговорення.

Внутрішньоособистісні емоційні компетенції:

- Усвідомлювати вплив емоцій на життя, а переживання сприймати як цінності, ставитися з повагою до них.
- Бути присутнім «тут і зараз», об'єктивно сприймати реальність, інших людей.
- Виявляти інтерес до пізнання світу, його закономірностей, а також до самопізнання.
- Бути відкритими до нових вражень, подій і життєвих змін.
- Прагнути до гармонії, психологічного балансу, здорових відносин.
- Творчо ставитися до життя, міжособистісних відносин.
- Об'єктивно оцінювати і визнавати свої переваги і недоліки через самоаналіз.
- Бути відповідальними за власні емоційні реакції.
- Аналізувати власні емоції, почуття; причини їх виникнення.
- Ідентифікувати емоції, які людина переживає в конкретний момент за реакціями, думками тощо.
- Управляти увагою, уявою.
- Уміти шукати насагу – використовувати емоції для само мотивації, полегшення процесу мислення.
- Оптимістично мислити – акцентувати увагу на позитивних аспектах життя.
- Конструктивно ставитися до помилок, здобувати життєвий досвід.
- Володіти прийомами психофізіологічної саморегуляції.

Міжособистісні емоційні компетенції:

- Ідентифікувати (розпізнавати, розуміти) емоції інших.
- Вербалізувати емоції, почуття без оцінювання, звинувачення людей або ситуацій.
- Чинити опір негайним бажанням виплеснути емоції (контроль над імпульсами).
- Сприймати та розуміти невербальну мову тіла та рухів, поліпшуючи комунікації.
- Усвідомлювати себе як рівноцінного суб'єкта комунікації, бути відповідальним за її процес і результат.
- Аналізувати емоції, почуття інших людей, причини їхнього виникнення.
- Адекватно й толерантно реагувати на позитивні та негативні емоції інших.

- Володіти навичками активного слухання, розуміти емоції, почуття інших, уміти поставити себе на їхнє місце.
- Надавати і сприймати емоційну підтримку.
- Ставити запитання для розуміння емоційного стану іншої людини.
- Конструктивно захищати власні психологічні кордони, свою точку зору.
- Адекватно сприймати зворотний зв'язок: як критику, претензії, так і компліменти, похвалу.
- Відмовляти, не ображаючи іншу людину.
- Співпрацювати, володіти способами спільної діяльності, доходити згоди.
- Вибирати аутентичні й адекватні ситуації, способи емоційного самопередавання.
- Пробачати, звільнятися від образ.
- Вирішувати емоційно напружені ситуації, конфлікти, долати бар'єри у спілкуванні.
- Виявляти високий рівень емоційної стійкості та саморегуляції у стресових ситуаціях (*Дитячий садок*, 2020, с. 16–21).

Розв'язання психологічних проблем самого вихователя потребує більш глибокого психологічного втручання (корекційного, психотерапевтичного), що лежить поза зоною відповідальності практичного психолога закладу дошкільної освіти.

Специфіка психоконсультування педагогів ЗДО полягає в тому, що воно опосередковано впливає на дитину через зміну фокусу професійної діяльності та світогляду дорослих. Завдання консультанта – допомогти педагогам створити в закладі дошкільної освіти таку психологічну атмосферу, яка сприятиме емоційному благополуччю дитини та забезпечить умови для її всебічного розвитку. Саме цій меті може бути підпорядковано проведення тренінгу для педагогів з розвитку емоційного інтелекту дошкільника. Педагог є для дитини важливим зразком для наслідування. Тому завдання психолога – допомогти педагогу розвинути такі емоційні навички, які він зможе передати дітям через власний приклад. Розвиток емоційної компетентності дитини тісно пов'язаний з її когнітивним, соціальним та фізичним розвитком. Тому психоконсультування працівників дошкільної освіти спрямоване на створення умов для гармонійного розвитку дитини в усіх сферах.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує, що психологічне консультування, будучись на комплексному підході, який охоплює всіх учасників освітнього процесу, допомагає створити сприятливе середовище для всебічного

розвитку дитини. Воно є невід'ємною частиною сучасного освітнього процесу та спрямоване на забезпечення психологічного комфорту дітей, батьків та педагогів, а також на попередження та вирішення різних психогенних ситуацій. Одним з найважливіших напрямків психологічного консультування в дошкільному закладі є розвиток емоційного інтелекту дітей. Ця компетентність є основою для успішної адаптації до соціального середовища, побудови міцних взаємин та досягнення особистісного благополуччя.

Перспективами подальших досліджень у галузі психологічного консультування в закладі дошкільної освіти є:

- індивідуалізація підходів (збільшення уваги до індивідуальних особливостей кожної дитини, розробка персоніфікованих програм психологічного супроводу);
- впровадження нових технологій (використання інтерактивних методів, онлайн-платформ та інших інноваційних підходів для підвищення ефективності консультування);
- подальша співпраця з батьками (розширення форм співпраці, залучення батьків до процесу розвитку емоційного інтелекту дітей);
- підвищення кваліфікації психологів та педагогів (регулярна участь у курсах, вебінарах, тренінгах, лекціях з метою освоєння нових знань і набуття навичок у сфері дитячої психології, в тому числі щодо розвитку емоційного інтелекту).

Вважаємо також за необхідне продовжувати дослідження у галузі розвитку емоційного інтелекту дошкільників, зокрема, розробляти нові методики та програми, вивчати довгострокові ефекти таких програм, а також досліджувати роль різних факторів (сім'я, соціальне оточення) у формуванні емоційної компетентності дитини дошкільного віку. Практичними рекомендаціями для подальшого розвитку досліджень з розвитку емоційного інтелекту та імплементації результатів нашого дослідження в освітній процес можуть бути:

- впровадження в освітній процес закладів дошкільної освіти програм розвитку емоційного інтелекту;
- проведення регулярних тренінгів для педагогів з питань розвитку емоційної компетентності;
- створення психолого-педагогічних консультацій для батьків, присвячених питанням емоційного розвитку дітей;
- розробка та впровадження спеціальних програм для дітей з емоційними труднощами.

Список використаних джерел

- Андрієвська, В. & Максименко, С. (2010) (Ред). *Г. С. Костюк – особистість, вчений, громадянин*. Київ: Ніка-Центр.
- Бех, І. (1998). *Особистісно зорієнтоване виховання: науково-метод. посібник*. Київ: ІЗМН.

References

- Andrievska, V. & Maksymenko, S. (2010) (Red). *H.S. Kostyuk – osobystist, vchenyi, hromadianyn*. Kyiv: Nika-Tsentr. [in Ukrainian]
- Bekh, I. (1998). *Osobystisno zorientovane vykhovannia: Naukovo-metod. posibnyk*. Kyiv: IZMN. [in Ukrainian]

- Бігун, Н. (2014). *Психологічне консультування дошкільників та їх батьків. Консультативна психологія: підручник*. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», с. 244–261.
- Волік, Н. (2020). Рекомендації педагогам щодо проведення роботи з розвитку емоційного інтелекту старшого дошкільника, *Proc. 4th Int. scientific conf. Modern educational space: the transformation of national models in terms of integration*, Leipzig: Baitija Publishing, pp. 9–12.
- Волік, Н. (2024). *Розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти*. Дисертація доктора філософії. МДПУ, Запоріжжя. URL: https://mdpu.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/Disertatsiya_Volik-1.pdf
- Волік, Н. (2021). Тренінг для педагогів з розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку, *II Міжнар. наук.-практ. конф. «Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм»*, Кременчук, с. 271–278. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/conferences/issue/view/13.03.2020>.
- Дитячий садок, (2020). № 1 Київ: Шкільний світ.
- Іванова, М. & Пантук, С. (2020). *Емоджинаріум або Подорож у світ почуттів*. Київ: Фонтан казок.
- Кобильченко, В. (2020). Практичний психолог у закладі дошкільної освіти: завдання та зміст психологічної діяльності, *Особлива дитина: навчання і виховання*, № 1.93, с. 7–20.
- Коваленко, Н. (2019). Розвиваємо емоційний інтелект, *Палітра педагога*, № 5, с. 3.
- Козлова, А. (2020). *Психолог – батькам дошкільнят*, Київ: Шкільний світ.
- Косенчук, О. & Тарнавська, Н. (2024). *Дбаємо про емоції – мову серця: парціальна програма для дітей середнього дошкільного віку*. Київ.
- Мур-Маллінос, Д. (2020). *Безліч емоцій. Що означає кожна?* Ч. 1, Ч. 2, Харків: Ранок.
- Романовська, Д., Панок, В., Гречко, Р., Дєдов, О., Дмитрюк, О., Ісopesку, Р., & Цимбал, М. (2023). *Психологічна абетка для дошкільників: практично-методичний посібник*. Харків: Ранок.
- Saarni, C. (1990). How emotions and relationships become integrated, *Nebraska Symposium on Motivation*, R.A. Thompson, Eds.
- Salovey, P., & Meyer, M. (1990/1998). *Emotional Intelligence*, in *Human Emotions* J. Jenkins, K. Oatley, and N. Stein, Eds., MA: Blackwell Publishers.

Відомості про авторів:
Волік Наталія Миколаївна

volikn@dano.dp.ua

КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти
Дніпропетровської обласної ради»
вулиця В. Антоновича, 70, Дніпро,
Дніпропетровська обл., 49000, Україна

Ляпунова Валентина Анатоліївна

lapunova001@gmail.com

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
Наукове Містечко, вулиця, 59, Запоріжжя,
Запорізька обл., 69000, Україна

doi: 10.33842/22195203-2025-34-135-63-70

Матеріал надійшов до редакції 09. 01. 2025 р.
Прийнято до друку 02. 02. 2025 р.

- Bihun, N. (2014). *Psykhologichne konsultuvannya doshkilnykyk ta yikh batkiv. Konsultatyvna psykhologhiia: pidruchnyk*. Vinnytsia: TOV «Nilan-LTD», s. 244-261. [in Ukrainian]
- Volik, N. (2020). Rekomendatsii pedahoham shchodo provedennia roboty z rozvytku emotsiinoho intelektu starshoho doshkilnyka, *Proc. 4th Int. scientific conf. Modern educational space: the transformation of national models in terms of integration*, Leipzig: Baitija Publishing, s. 9-12. [in Ukrainian]
- Volik, N. (2024). *Rozvytok emotsiinoho intelektu ditei doshkilnoho viku v umovakh zakladu doshkilnoi osvity*, dys. doktora filosofii, MDPU, Zaporizhzhia. Vidnovleno z: https://mdpu.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/Disertatsiya_Volik-1.pdf [in Ukrainian]
- Volik, N. (2021). Treninh dla pedahohiv z rozvytku emotsiinoho intelektu ditei doshkilnoho viku, *II Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Aktualni pytannia suchasnoi pedahohiky: tvorchist, maisternist, profesionalizm*, Kremenchuk, s. 271-278. Vidnovleno z: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/conferences/issue/view/13.03.2020>. [in Ukrainian]
- Dytiachyi sadok, (2020). № 1 Kyiv: Shkilnyi svit. [in Ukrainian]
- Ivanova, M. & Pantiuk, S. (2020). *Emodzhyrnarium abo Podorozh u svit pochuttiv*. Kyiv: Fontan kazok. [in Ukrainian]
- Kobylchenko, V. (2020). Praktychnyi psykholog u zakladi doshkilnoi osvity: zavdannia ta zmist psykhologichnoi diialnosti, *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia*, № 1.93, s. 7-20. [in Ukrainian]
- Kovalenko, N. (2019). Rozvyvaiemo emotsiinyi intelekt, *Palitra pedahoha*, № 5, s. 3. [in Ukrainian]
- Kozlova, A. (2020). *Psykholog – batkam doshkilniat*, Kyiv: Shkilnyi svit. [in Ukrainian]
- Kosenchuk, O. & Tarnavska, N. (2024). *Dbaemo pro emotsii – movu sertsia: partsialna prohrama dla ditei serednoho doshkilnoho viku*. Kyiv. [in Ukrainian]
- Mur-Mallinos, D. (2020). *Bezlich emotsii. Shcho oznachaie kozhna?* Ch. 1, Ch. 2, Kharkiv: Ranok. [in Ukrainian]
- Romanovska, D., Panok, V., Hrechko, R., Diedov, O., Dmytriuk, O., Isopesku, R., & Tsymbal, M. (2023). *Psykhologichna abetka dla doshkilnykyk: praktychno-metodychnyi posibnyk*. Kharkiv: Ranok. [in Ukrainian]
- Saarni, C. (1990). How emotions and relationships become integrated, *Nebraska Symposium on Motivation*, R.A. Thompson, Eds. [in English]
- Salovey, P., & Meyer, M. (1990/1998). *Emotional Intelligence*, in *Human Emotions* J. Jenkins, K. Oatley, and N. Stein, Eds., MA: Blackwell Publishers. [in English]

Information about the authors:

Volik Nataliia Mykolaivna

volikn@dano.dp.ua

Communal Institution of higher education
“Dnipro Academy of Continuing Education”
of Dnipropetrovsk regional council
V. Antonovycha Street, 70, Dnipro
Dnipropetrovsk region, 49000, Ukraine

Liapunova Valentyna Anatoliivna

lapunova001@gmail.com

Bogdan Khmelnytsky Melitopol State
Pedagogical University
Scientific Town, Street 59, Zaporizhzhia,
Zaporizhzhia region, 69000, Ukraine

doi: 10.33842/22195203-2025-34-135-63-70

Received at the editorial office 09. 01. 2025.
Accepted for publishing 02. 02. 2025.